

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Фундатори світової думки

ЗИГМУНД ФРОЙД: НАРОДЖЕННЯ НОВОЇ ФІЛОСОФІЇ

Юрій КУЗНЕЦОВ

УДК 140.8 : 159.964.26-28

Yuriy Kuznetsov
SIGMUND FREUD: THE BIRTH OF A NEW PHILOSOPHY

До 160-річчя від дня народження
та 120-річчя першої появи в науковому обігу поняття "психоаналіз"

Зигмунд Фройд стався як учений у ХІХ-му столітті, але його постать і його ідеї належать ХХ-му і ХХІ-у століттям. Він сформувався під впливом природничої школи фізика, лікаря, фізіолога Германа фон Гельмгольца, проте став найтоншим психологом, психіатром свого часу. Він зазнав гострої критики і з боку Віденського товариства лікарів, і з боку своїх учнів – Карла Густава Юнга, Альфреда Адлера, Отто Ранка [2, с. 51–52] та інших і також багатьох послідовників, але справив значний конструктивний вплив на психологію, медицину, соціологію, антропологію, літературу та мистецтво ХХ-го століття [10]. В "Автобіографії" 1924 року він писав: "Утім хочу собі дозволити висловити надію, що я

ЗИГМУНД ФРОЙД
(1856–1939)

відкрив дорогу важливого прогресу нашого пізнання" [18, с. 145].

Сьогодні Зигмунду Фройд та психоаналізу присвячено сотні, тисячі праць. Скажімо, пошук у Google на прізвище Фройд (кирилицею) дає 0,419 млн. посилань за 60 секунд, Фрейд – 2,59 млн. посилань за 45 с. і Freud (латиною) – 39,5 млн. посилань за 56 с.

Природно розглянути всі факти життя й аспекти учення Фройда в одній статті, ба навіть монографії важко. Пороте ми і не ставили такого завдання.

Наша мета – показати, як формувався учений Зигмунд Фройд і звернути увагу на той аспект його світобачення, якому, на наш погляд, приділялося недостатньо уваги, але який, можливо, і зумовлює таку довгоживучість його ідей.

БАТЬКИ

Зигмунд Фройд (іноді – Фрейд, *нім.*: Freud – у перекл.: *радість*) народився 6 травня 1856-го року в місті Пржибор, тепер Чехія, у сім'ї єврейських емігрантів із Західної України. Автор тритомної біографії Фройда, професор психіатрії Ернест Джонс пише, що Фройд намагався також відшукати своє коріння у рейнських землях, у Кельні, але йому не пощастило [25, с. 31].

Батько – Якоб Фройд народився 18 грудня 1815-го року в місті Тисмениця, тепер Івано-Франківська область. Тут він уперше одружився. Після передчасної смерті дружини одружився вдруге. Дід – Соломон Фройд – родом з відомого міста Бучач Тернопільської області. Місто засноване у XIII столітті, славалося ткацькою мануфактурою. Вважають, що в Бучачі мають бути поховання діда й інших предків Зигмунда Фройда по лінії батька. Мати – Амалія Натансон народилася в місті Броди на Львівщині, навчалася у гімназії в Одесі.

Якоб Фройд продовжував сімейний бізнес. У Галичині купували мед, шкіру, сало. Вивозили товар до Фрайбурга (Пржибору). Збували товар оптовикам. У Фрайбурзі купували вовняні тканини, фарбували і продавали їх у Галичині. Якоб не був талановитим комерсантом, великих статків не нажив. Від першого шлюбу в нього залишилося двоє синів – Емануїл і Філіпп. У 1855 році Якоб Фройд приїхав у справах до Відня, де познайомився з родиною Натансон. Вони походили з Бродів, Львівська область. Тут він посватався до Амалії Натансон. Очевидно, її батьки вважали Якоба грошовитою людиною, інакше не віддали б двадцятирічну дочку за сорокарічного чоловіка. Подружжя оселилося у Фрайбурзі, де і народився Зигмунд Фройд.

Розвиток великої промисловості наступав на дрібний бізнес. Шукаючи заробітку, Якоб Фройд змушений був із сім'єю переїхати до Відня. Оскільки Амалія Фройд навчалася в Одесі, де залишалися її брати, Якоб спробував було розгорнути бізнес і в Одесі. У свої 70 років він вирушив у далеку подорож в незнайоме місто. Тут він відкрив магазинчик. Але наштовхнувся на кримінальну ситуацію. В Одесі на той час процвітала Сонька Золота Ручка, а королі Молдаванки обкладали всіх чималими поборами.

Якобу ця данина видалася завеликою і він відмовився платити. Одної ночі його магазинчик спалили. Так батько Фройда повер-

нувся до Відня.

Втім зв'язок Фройдів з Одесою на цьому не завершився. Зигмунд Фройд зав'язав листування з українськими психоаналітиками й у 1914-му році навіть відзначав, що там утворювався відчутний психоаналітичний рух на відміну від Америки і Франції.

Нарешті саме з Одеси у Фройда з'явився пацієнт, який став легендою психоаналізу і який одержав прізвисько Людина-вовк. Одеський психіатр Леонід Дрознес привіз 24 річного Сергія Панкеева із сім'ї заможного землевласника до Фройда у Відень. У Панкеева були ознаки депресії, пов'язані з кошмарними сновидіннями про вовків. Фройд певний час лікував його й описав цей випадок у монографії “З історії одного дитячого неврозу”.

Так трапилося, що Сергій Панкеев протягом усього 83-річного життя був під наглядом психоаналітиків. Усі матеріали, пов'язані з ним, і його сповідь урешті були зібрані в одну книгу, яка одержала назву “Людина-вовк і Зигмунд Фройд” [22]. Анна Фройд – дочка психоаналітика, яка теж згодом стала відомим ученим, у передмові зазначає, що психоаналіз допоміг Сергію Панкееву прожити гідне життя без страхів і депресій [Там само, с. 11].

Якоб Фройд помер у Відні в 1896-у році на 81-у році життя. Саме у цей рік Фройд у своїй статті *вперше вживає слово “психоаналіз”* і від цього року, власне, розпочинається відлік історії цього учення. Отже, *сьогодні психоаналізу 120 років*.

Смерть батька вплинула на глибше осмислення себе і прискорила народження психоаналізу, про що Фройд зауважує у передмові до “Тлумачення сновидінь” (1900).

Мати – Амалія Фройд прожила 95 років і померла у Відні 1930-го року. З матір'ю у Зигмунда були теплі стосунки. Амалію вважали привабливою жінкою. Мер міста Ішле, де Амалія проводила літо, кожен рік на день народження вітав її церемонним букетом квітів. Коли Амалії виповнилося 90 років, мер приніс їй у подарунок чудову шаль, але Амалія відмовилася, сказала, що ця шаль додає їй років. Невдовзі після смерті матері Фройд, який також сильно хворів, пише своєму учню і другові – Ференці: “я не мав померти, доки вона була живою, тепер у мене є це право”. Він насправді дуже любив свою матір.

НАУКА

У 1876 році Зигмунд Фройд займався розтином вугрів. Він розрізав їх десятками, а то

і сотнями. Загалом він препарував більше 400 вугрів. Ці істоти від часів Аристотеля становили наукову загадку. Грецький філософ вважав, що вугор не має статі, а породжують його морські глибини. У Середні віки Конрад Кеслер (1585) намагався розкрити таємницю розмноження вугрів. І ось нарешті у 1874 доктор Сірський описав маленький дольчатий орган вугря і припустив, що саме він є яєчниками, яких досі не вдавалося знайти. Офіційний біограф Фройда (останній за життя майже нікому не дозволяв про себе писати) професор психіатрії Ернест Джонс пише, що Фройд надзвичайно зрадив, коли йому доручили перевірити припущення Сірського. Він у захваті писав, що ніхто ще не виявив жодного зрілого самця вугря, ніхто ще не бачив яєчок вугря, незважаючи на спроби, які продовжувалися століттями [4, с. 38].

Просиджуючи вдень і вночі перед мікроскопом, Фройду вдалося підтвердити можливість, але не абсолютну певність, що знайдений орган є семенником вугря. Французький біограф вченого Роже Дадун зауважує, що ця робота була одним з найважливіших експериментів Фройда, в якому він за допомогою точних наукових методик спробував у сфері сексуального побачити те, що було віковичною таємницею [1, с. 52]. Слід додати, що і нині розмноження вугрів достеменно не вивчено. Відомо тільки, що європейські річкові вугрі мандрують 8 000 кілометрів через Атлантичний океан і відкладають яйця у Саргасовому морі неподалік від Бермудського трикутника на великій глибині. Але цього ніхто не бачив. Їхні нащадки тим самим шляхом повертаються до Європи. Для Фройда це була перша самостійна наукова робота, яку йому доручили за успіхи в навчанні у Віденському університеті, в який він вступив у 1873-у році після закінчення на відмінно гімназії. Батько дуже дбав про Зигмунда, йому був виділений окремий кабінет і гасова лампа, тоді як решта дітей вчилася при свічках.

Закінчивши гімназію, Зигмунд вступив у Віденський університет, заснований 1310-го року, який і сьогодні залишається одним з найавторитетніших вищих наукових закладів у німецькомовному світі. Це був час віри у всевладність людського розуму. Корифеями були Гельмгольц і Брюкке. У листі до нареченої Марти від 18 жовтня 1883-го року Фройд пише: “Гельмгольц – це один з моїх ідеалів”, а Ернста Брюкке він називає “найбільшим авторитетом з тих, яких він коли-небудь зустрів”. Саме до Брюкке, який був

директором Інституту фізіології Віденського університету, згодом і потрапив Фройд.

На жаль, Фройд, незважаючи на години і дні, проведені перед мікроскопом, так і не пощастило розгадати таємницю вугря. Проте вона залишається і на сьогодні. І все ж це дослідження поклато початок вивчення Фройдом проблем структури нервової системи риб, раків.

Вивчення фізики, хімії, зоології, біології, як і експериментальна робота, формували Фройда як природознавця, натураліста. Втім він відвідував і необов'язкові лекції з логіки та філософії, яку, до речі, читав знаменитий Brentano.

Після вивчення простіших форм риб, Фройд починає досліджувати порівняльну анатомію і гістологію тварин, а також людей. Він прагне присвятити себе патології і клінічній практиці. І хоча для загального медичного словника Віллара він пише статті, у яких можна вже впізнати майбутнього Фройда, зокрема “Афазія”, “Мозок”, “Параліч”, все ж таки продовжує працювати у галузі практичної медицини. Його серія статей про дитячий параліч викликає велику повагу до Фройда з боку досвідчених медиків. До прикладу, швейцарський невропатолог Брум сказав, що цих блискучих досліджень було достатньо, щоб назавжди закарбувати ім'я Фройда у царині клінічної невропатології.

Переломним моментом, який змінює наукові інтереси Фройда з фізіології до, по суті, психіатрії стає подорож у Париж до Ж. Шарко.

Жан-Мартен Шарко сьогодні широко відомий учений насамперед завдяки душі Шарко – відомої лікувальної процедури: поперемінно подається на хворе тіло холодна і гаряча вода під тиском чотири атмосфери. Насправді за часів Фройда він був ученим зі світовим ім'ям. У 1883-у році став членом Паризької академії наук. Стажування у Шарко в лікарні Сальпетрієр вважалося неабияким досягненням.

Сальпетрієр, куди Шарко вступив інтерном, спочатку була притулком для безхатченків, безнадійно хворих, а ще раніше мала і тюремне відділення для жінок, засуджених за крадіжки, вбивства та інші злочини. За якийсь час Жан-Мартен Шарко перетворив Сальпетрієр, що знаходиться в 13-му окрузі Парижа, на всесвітньовідомий медичний і науковий центр, у якому мріяли навчатися лікарі різних країн.

У Сальпетрієр заходили і парижани – не тільки лікарі, а й письменники, журналісти – всі, кого цікавили надзвичайні досягнення

Шарко. Він почав лікувати літніх людей, на яких махнули рукою інші лікарі.

Шарко систематизував складну семіотику неврологічних хвороб і синдромів, запропонував нові методи діагностики і лікування, створив відому всьому світові школу неврології і гіпнології. Зокрема, взявся за такі хвороби, як розсіяний склероз і хвороба Паркінсона. Серед лікарів Шарко одержав титул “Наполеон неврозів та істерій”.

Тому можна зрозуміти, з яким завзяттям боровся Зигмунд Фройд за право навчатися у Шарко. Взагалі наука викликала у Фройда натхнення і романтичне захоплення. На вигляд дуже суворий лікар, в душі він був надто чутливим та емоційним. Варто прочитати його лист до нареченої Марти, яка чекає його кілька років, щоб він зміг нарешті одержати посаду й зарплату, що давала б змогу утримувати сім'ю.

Коли Фройд отримав важку перемогу на конкурсі за право стажуватися у Шарко, він пише нареченій Марти: “Як це має бути чудово. Я приїжджаю з грошима і надовго залишаюся з тобою, привезу тобі дещо надзвичайне, а по тому їду в Париж, стаю великим ученим і повертаюся до Відня в ореолі неймовірної слави. Ми одразу ж одружимося, і я вилікую всіх невиліковних нервовохворих. Ти будеш піклуватися про мене, а я буду цілувати тебе доти, аж поки ти не станеш веселою і щасливою, – і ми заживемо щасливо назавжди” [4, с. 55].

Стажування у Шарко викликало захоплення. Сеанси гіпнозу нагадували феєричні вистави, на які з цікавістю сходилися парижани. Жан-Мартен Шарко спеціалізувався на хворих істерією. Симптомами істерії виявлялися паралічі, контрактури, тремтіння, конвульсії, втрата чутливості, жестикуляції, спазми та багато іншого. За допомогою гіпнозу Шарко намагався лікувати навіть хворобу Паркінсона. Зокрема, йому вдавалося ліквідувати такі істеричні симптоми, як параліч кінцівок, сліпота, глухота.

Французький біограф Фройда Руже Дадун пише: “дивним був вплив слова Шарко: “Він говорив і симптоми зникали, щезали, він говорив і симптоми повертались, відновлювались. Слово несло гіпнотичне навіювання і знімало істерію. Театральність дії, яка відбувалась на знаменитих публічних сеансах, що проходили щовівторка, з наївним реалізмом і виразністю відображена на картині Андре Бруйє, яку Фройд повісив у своєму кабінеті і з тих пір не розлучався з нею” [1, с. 66].

Пристрасність, захоплення наукою, яку так вдало підмітив Ірвінг Шоу в назві свого

роману, присвяченому біографії Зигмунда Фройда, – “The Passion of the Mind” – “Пристрасті розуму” [16], помітна і в листі Фройда того періоду до своєї нареченої Марти. “Мені доводилося виходити з його лекції з таким відчуттям, наче я виходжу з Нотр-Дама (Собор Паризької Богоматері. – Ю.К.), наповнений новим уявленням про досконалість” [1, с. 65].

Повернення Фройда до Відня не було тріумфальним. Він не одержав ореола слави і не здобув багатства. Більше того, повідомлення у Товаристві лікарів (Відень 1886 року) про істерію у чоловіків було сприйнято вороже. Тоді панував міф, що істерія може бути тільки у жінок, оскільки з часів Гіппократа вважалася жіночою хворобою, а слово *Hysterion* – з грецької перекладається як *матка*. Шарко дослідив справжню сутність цієї хвороби, а також виявив її у чоловіків. Фройд свідомо підтримував наукову позицію Шарко.

13 вересня 1886 року він одружився із своєю коханою Мартою Берней, якій з моменту заручин (1882 рік) до одруження написав 900 листів. Вона народила йому шістьох дітей – Матильду (1887–1978), Мартина (1889–1969), Олівера (1891–1969), Ернста (1892–1966), Софію (1893–1920) та Анну (1895–1982). Справжнім послідовником батька стала тільки відома на весь світ Анна Фройд.

Цікаво, як же у результаті неврологічної практики, анатомічних досліджень центральної нервової системи, психіатричної практики з'являється *психоаналітичний метод* Зигмунда Фройда.

ПСИХОАНАЛІЗ

Стажування у клініці Шарко вплинуло на лікувальну діяльність Фройда. Наслідуючи його, німецький лікар прагнув застосовувати й гіпноз. Свої успіхи у лікуванні гіпнозом Фройд описує у статті, яка виходить у 1892 році. Він повідомляє про випадок жінки, яка не могла годувати свою дитину грудьми через те, що мала симптоми істерії – блювота, нервово-психічна анорексія, безсоння і збудження. За допомогою сеансів гіпнозу Фройду вдалося ліквідувати всі негативні симптоми. Те саме сталося з цією жінкою наступного року, коли вона народила другу дитину. Фройд дійшов висновку, що вирішальним у даному випадку були антитетичні (від слова *антитеза*. – Ю.К.) думки, які блокували природний потяг жінки, котра намагалася годувати свою дитину.

Варто сказати, що гіпноз не завжди досягав успіху. Сьогодні відомо, що гіпнозу підвладні всі. На цьому тримається театр, кіно – взагалі все мистецтво, релігія, політика, а також багато інших сфер суспільного життя. Але не всі люди сприймають гіпноз однаково. На сеансі гіпнозу можна помітити таку картину. Гіпнотизер пропонує глядачам зімкнути руки. Потім запитує, хто не може їх розімкнути. Підніміть руки вгору. Саме цих людей він викликає на сцену для показу своїх експериментів. Адже відомо, що в кожній аудиторії є три відсотки людей, які особливо підвладних гіпнозу.

Фройд дедалі більше переконувався, що не завжди за допомогою гіпнозу йому вдається досягти успіху. Для того щоб вдосконалити свою техніку гіпнозу він вирушає в подорож до одного з найкращих спеціалістів у цій справі – до Іпполіта Бернгейма. Йому вдалося вмовити одну із своїх надзвичайно талановитих пацієнок, яка потрапила до нього через те, що ніхто з лікарів не міг її вилікувати. Це був випадок геніальної талановитої істерички. Йому вдалося на деякий час повернути її до нормального стану з тим, щоб вона могла вести життя гідне людини. Втім через деякий час її напади повторювалися. Фройд вважав, що йому не вдалося досягнути тієї глибини навіювання, яка могла би вплинути на внутрішній стан пацієнтки. Тому він звернувся до доктора Бернгейма. Але той також нічого не зміг зробити.

Для пацієнтів, які важко піддавалися гіпнозу, Зигмунд Фройд виробив спеціальний технічний прийом. Він злегка торкався рукою лоба хворого і пропонував йому зануритися у сон. Тут діяло подвійне навіювання – лікаря і самонавіювання пацієнта. Це був наступний крок до психоаналізу, коли влада гіпнозу відступала на другий план.

Ще далі вони пішли із своїм другом Йозефом Брейером. Одного разу Брейер розповів, що мав такий випадок. Він лікував хвору на істерію Ганну О., використовував свій так званий “катартичний метод”, що полягав у легкому зануренні пацієнтки в напівсон і просив її розповідати про свої симптоми, або про болючі переживання. Після закінчення сеансу пацієнтка, яка виговорила про свої проблеми, раптом стала почувати себе добре. Фройда особливо зацікавив цей випадок тим, що гіпноз тут не відігравав першорядної ролі. Була ще одна причина, чому доктор Брейер волів передати Фройдю мадам Ганну О. За багато місяців лікування лікар і пацієнтка настільки зблизилися, що це почало загрожувати сімей-

ному життю Брейера. Як згодом виявилось, Ганна була сильною натурою. Через деякий час вона сама стала психоаналітиком і, повернувшись до Німеччини, очолила жіночий рух за емансипацію.

Лікування Ганни О. дало свої результати, і цей випадок був описаний у статті “Дослідження істерії”, надрукованій Фройдом у співавторстві з доктором Брейером у 1895 році. Дехто починає відлік історії психоаналізу саме з цієї статті.

Фройд був надто тактовним. Тому, вперше приїхавши до США у 1909 році і, читаючи лекцію в університеті Кларка про психоаналіз, він розпочав так: “Якщо створення психоаналізу є заслугою, то це не моя заслуга. Я не брав участі у цьому з перших кроків. Інший віденський лікар доктор Йозеф Брейер вперше застосовував цей метод до однієї істеричної дівчини (1880–1882)” [20, с. 346].

Хоча насправді це був ще не психоаналіз, а “катартичний метод” Брейера. Адже таким чином автором психоаналізу можна було би назвати і БERTУ Паппенгейм (справжнє ім'я Ганни О.), яка поіменувала даний метод – “Talking Cure” – “лікування розмовою”. “Дослідження істерії” природно вперше знайомило читача з психоаналітичним методом. Проте насправді термін “психоаналіз” Фройд уперше вживає в 1896-у році у праці, надрукованій французькою і німецькою мовами.

Утім Фройда все ще не задовольняв ступінь втручання лікаря в душевний світ пацієнта. Чи не диктував лікар відповіді на запитання, які сам і ставив? Максимально відсторонитися від психічного світу пацієнта і споглядати цей світ немовби збоку дасть змогу “метод вільних асоціацій”, – вважав він.

Ернест Джонс пише, що “метод вільних асоціацій” у Фройда визрівав довго. Інтуїтивно його він відчував, але підказкою і підкріпленням припущень стала прочитана ним книжка Людвіга Берне “Мистецтво як стати оригінальним письменником за три дні” (1823) Зокрема, автор пропонував таке практичне правило. Візьміть кілька аркушів паперу і протягом трьох днів записуйте на них все, що спаде вам на думку. Пишіть усе, що думаєте про себе, про ваші успіхи, про турецьку війну, про Гете, про кримінальний процес і його суддів, про ваших начальників – і через три дні ви здивуєтесь, як багато приховано у вас абсолютно нових, невідомих вам ідей. У цьому й полягає мистецтво стати оригінальним письменником за три дні (див. [4, с. 140–141]).

У 14 років Зигмунду подарували повне зібрання творів Людвіга Берне, про якого він нерідко згадував. Цілком можливо, що це і підштовхнуло його знайти таку форму взаємин з пацієнтом, яка б не обмежувала, не стримувала вільний потік його переживань, висловлених у голос.

Отже, Фройд звільнився від гіпнозу, постукування по лобу, катартичного методу. Він залишив тільки єдину “матерію” для вивчення – *Слово пацієнта*. Слово, в даному разі, – це наукова метафора, бо насправді йдеться про такі поняття, як мова і мовлення (Фердинанд де Сосюр) [17, с. 327], дискурс (у розумінні Ролана Барта). Ми будемо тут вживати їх як синоніми, хоча це цілі теорії і філософські системи ХХ – ХХІ століть.

Фройд виділив “матерію” або, сказати б, “препарат” – мовленнєвий потік пацієнта, який майже не зазнавав впливу лікаря. Як колись він розглядав під мікроскопом анатомованих вугрів, так і зараз із прискіпливістю натураліста, під кутом зору психоаналітика, він розчленовував і *вивчав словесну тканину* своїх пацієнтів. “Метод вільних асоціацій” і невтомна енергія Фройда, як сказав французький психолог і філософ Жак Лакан [8], зробили “коперніківський переворот” у поглядах на незглибимий і неповторний психічний світ людини.

Насамперед Фройд розробив концепцію психічної організації, виділивши три структурних елементи (інстанції) особистості: “Воно” (або “Ід” – *нім.* “Das es”), “Я” (або “Его” – *нім.* “Ego”) і “Над-Я” (або “Супер-Его” – *нім.* “Das Uberich”). “Воно” – це невідома сила, яка впливає на поведінку і вчинки людини, а також на два інших структурних елементи. “Я” – розум людини, який контролює психіку і взаємодію між інстинктами і поведінкою. “Над-Я” – найвища інстанція – це і самоспостереження, й ідеали, і совість, і цензор, і суддя.

Зустрічаючи опір учнів, друзів і суспільства, Фройд усе ж таки наполіг і на створенні *теорії фаз психосексуального розвитку особистості*. Йому також належить розробка теорії Едипового комплексу, виявлення функціонування у психіці захисних механізмів, відкриття трансфера і контртрансфера, створення терапевтичних методик, зокрема перше таких, як метод вільних асоціацій і тлумачення сновидінь.

Повне зібрання творів Зигмунда Фройда у 24 томах було здійснено англійською мовою у 1953 – 1974 роках за участі Анни Фройд (“The Standard Edition of the Complete Psychological

Works of Sigmund Freud” – посилання на це видання у США вважається науково коректним та обов’язковим). Загалом усі твори цього достойника людства важко не тільки оглянути, але й перелічити. Проте найголовніші варто назвати: “Дослідження істерії” – 1895, “Тлумачення сновидінь” – 1900, “Психопатологія буденного життя” – 1901, “Три нариси з теорії сексуальності” – 1905, “Тотем і табу” – 1913, “Лекції із вступу до психоаналізу” – 1916–1917, “По той бік принципу насолоди” – 1920, “Психологія мас та аналіз Я” – 1921, “Про психоаналіз” та ін. Багато хто з науковців відзначає, що в історії людства мало було таких ідей, які би справили подібний – могутній і широкий – вплив на гуманітарну культуру людства в цілому.

Одна з найпоширеніших і найцікавіших ідей Фройда – *теорія помилкових дій*. Не випадково у найбільш фундаментальній праці “Лекції із вступу до психоаналізу” цей феномен він ставить на початок. Адже помилкові дії, як ніяке інше явище, свідчать про наявність підсвідомого, витісненого матеріалу. До помилкових дій Зигмунд Фройд звичайно відносить психічні явища: обмовки, описки, очитки, очутки, коли людина вживає замість одного слова інше. Друга група пов’язана із забуванням або імені, або наміру, або із заховуванням предмета та ін. Фройд вважає, що такі помилкові дії мають зовсім не випадковий характер, а цілком визначаються механізмами підсвідомого. Він наводить кілька прикладів, хоча серед них найбільш поширений і найбільш зрозумілий є приклад обмовки. Під час весілля дітей видатного Гельмгольца та відомого винахідника і великого бізнесмена Сіменса відомий фізіолог Дюбуа-Реймонд виголосив вітальну промову, яку закінчив словами: “Хай живе нова фірма Сіменс і Галске”. Це була не нова, а стара назва фірми. А Дюбуа-Реймонд хотів вигукнути: “Хай живе нова фірма Сіменс і Гельмгольц”. Проте промовець так хвилювався, що виказав свою справжню думку. Він не вірив, що Сіменс поділиться своєю фірмою із Гельмгольцем. А вважав, що партнером, як і було до цього, залишиться Галске. Інтуїція не підвела Дюбуа-Реймонда – назва “Сіменс і Галске” залишилась майже до наших днів. Як зазначає Фройд, коментуючи цей випадок, найбільш поширеною і в той же час найбільш дивною обмовкою є та, коли промовець каже прямо протилежне тому, що збирався сказати (див. [19, с. 18–19]).

Справжня слава прийшла до Фройда після відвідин США у 1909-му році. Прочитані

лекції принесли міжнародне визнання, його гонорари за лікування нарешті стали досить пристойними.

У 1910 році Фройд і Юнг на хвилі популярності проводять Другий психоаналітичний конгрес у Нюрнберзі (Перший відбувся у Зальцбурзі 1908-го року). Влітку 1930 Фройд був нагороджений премією Гете за вагомий внесок у науку і літературу. Він отримав велике задоволення, а психоаналіз набув ще більшого поширення в Німеччині.

Втім не бракувало і критики. Найбільших нападів учення Фройда зазнавало з двох сторін. По-перше, як теорія сексуальності і нібито спроби Фройда всі психосоматичні проблеми звести до лібідо. По-друге, психоаналіз, метод вільних асоціацій як панацея від усіх психічних хвороб, насамперед психічних травм. І перше, і друге, звісно, є перебільшенням.

Фройд часом ідеалізує предмет свого дослідження [12]. Проте у захопленні новою проблемою, яка до нього була значною мірою табу, він намагався побачити її в усіх зв'язках й опосередкуваннях. Як натураліст під мікроскопом у праці “Три нариси з теорії сексуальності”, він розглядає кожну клітину, кожне утворення, намагаючись простежити сексуальність як таку складну систему організму, що функціонально аналогічна кровеносній або м'язовій, або лімфатичній чи, нарешті, нервовій системі.

Можна погодитись, що у багатьох випадках Фройд припускається перебільшень. Але якщо ми згадаємо, що людський організм, як і організм усіх ссавців, тримається лише на двох інстинктах – самозбереження і продовження роду. Й справді, у багатьох випадках мати або батько готові пожертвувати своїм життям заради дитини, тобто інстинкт продовження роду бере гору над інстинктом самозбереження, то побачимо, що Фройд не так уже і перебільшував вагомість проблем сексуальності на життєвому шляху і людини, й етносу, й людства.

Слушно погодитися також і з критиками психоаналізу як методу лікування [12], яким і сьогодні користуються [14]. Так, імовірно, це не тільки науковий метод, а ще й мистецтво, яке потребує талановитого лікаря. Хоча Фройд, як виходець із школи природничих наук, завжди намагався надати своїм спостереженням і дослідженням якщо не матеріальне, то принаймні реальне підґрунтя. Та цей уславлений батько психоаналізу ніколи не претендував на універсалізм. Він не вважав, що його метод можевилікувати, сказати б, усі хвороби. Цей

міф швидше вигадали його критики, щоб зручніше було опонувати йому. Скажімо, у листах до американських психоаналітиків у суперечці – чи може бути не лікар психоаналітиком – Фройд зазначає, що може. Але підкреслює – для того щоб потрапити до психоаналітика, пацієнт повинен пройти обстеження у лікаря і після того одержати або не одержати направлення до психоаналітика.

Отже, сам Фройд був переконаний, що не всі хвороби, навіть психосоматичні, мають лікуватися психоаналітичним шляхом. Тому зводить його вчення до лікувальної методики або до теорії сексуальності надто вузько. Маючи величезний інтелектуальний потенціал і допитливо натуру, яка захоплювалася кожним новим явищем, навіть не пов'язаним з неврологією, не можна не помітити намагання Фройда побачити світ новими очима.

НОВА ФІЛОСОФІЯ

У більшості матеріалів, присвячених Зигмунду Фройдю, *філософія психоаналізу* розглядається як сам психоаналіз. І для цього є підстави. Адже дехто із філософів справедливо вважає фройдизм однією з основних світоглядних систем ХХ століття нарівні з марксизмом і християнством.

Так, Фройд перший накреслив топіку психічного світу, показав, що цей світ такий же незглибимий, як і космос. Він до того ж визначив координати, за якими можна рухатися у його пізнанні, горизонти, які відкривають нові уявлення про людину. І це, звичайно, світоглядні речі, які входять у проблематику філософії. Втім ще один важливий аспект внеску в науку Зигмунда Фройда, на наш погляд, залишився оціненим недостатньо.

І “Talking Cure” (“лікування розмовою”), і “метод вільних асоціацій”, і теорія “помилкових дій”, і багато іншого базуються на дослідженні слова або, як уже згадувалося, мови, мовлення, тексту, дискурсу. ХХ століття в цьому розумінні можна назвати *новим відкриттям мови*.

Найважливіший крок тут був зроблений Фердинандом де Сосюром (1857–1913) – швейцарським лінгвістом, який уперше розділив поняття *мова* і *мовлення* й дав величезний поштовх для розвитку лінгвістичної науки. У “Курсі загальної лінгвістики” (1916) він каже: “Коли б ми були у змозі охопити сукупність словесних образів, накопичених у всіх індивідів, ми б доторкнулися до того суспільного

зв'язку, який і утворює мову. Мова – це скарб, відкладений практикою мовлення у мовців однієї спільноти, це граматична система, потенційно (віртуально) наявна в кожному мозку, точніше, в мізках сукупності індивідів; адже мова неповна в кожному з них, вона існує вповні лише в колективі”[15, с. 25–26]. Іншими словами, мова – це метамовлення. І далі: “мова – це не діяльність мовця, це готовий продукт, що пасивно засвоєний індивідом. Мовлення, навпаки, являє собою індивідуальний акт волі й розуму...”[Там само].

Фердинанд де Сосюр відзначає ще такі суттєві характеристики мови, як знакова система, у якій зміст поєднаний з акустичним образом. А отже й науку, що вивчає життя знаків у житті суспільства, пропонує називати *семіологією*, що сьогодні майже дорівнює назві *семіотика*.

Зигмунд Фройд не був знайомий з ідеями Фердинанда де Сосюра. Адже лекції швейцарського лінгвіста були прочитані у 1906–1907, 1908–1909 і 1910–1911 роках, а вперше з'явилися друком у 1916 році після його смерті. Вони були підготовлені учнями талановитого швейцарського лінгвіста. Водночас навряд чи можна вважати випадковим той факт, що син Фердинанда де Сосюра – Раймон (1894–1971) – став досить відомим психоаналітиком. У 1922 році він видав книгу “Психоаналітичний метод” з передмовою Фройда, яка стала першим підручником із психоаналізу. А у 1973 році вийшла його книга “Народження психоаналізу. Від Месмера до Фройда” [23], написана разом з Л. Шертоком і підготовлена останнім.

Зигмунд Фройд уперше застосовує метод вільних асоціацій, який ґрунтується на аналізі мовленнєвого потоку пацієнта, в 1896 році – тоді, коли вперше вживається і слово “*психоаналіз*”. Цілковито у згоді з постулатами Фердинанда де Сосюра він, аналізуючи акустичні образи пацієнта, намагається вичленити той з них, який сигналізує про психічну травму.

Новий поштовх у розвитку філософії ХХ століття отримує і *герменевтика*. Не в останню чергу через зв'язок з мовою, зі знаковістю існуючого світу. Категорія “розуміння”, яка є центральною для герменевтики, передбачає насамперед відшукування у знаковій системі тексту істини або смислу.

Герменевтичні дискурси Фридриха Шлейєрмахера (1768–1834), Вільгельма Дільтея (1833–1911) й найбільш яскраво Ганса-Георга Гадамера (1920–2002) потужним духовним струменем вплинули на розвиток ідей ХХ-го століття. Останній розширює кордони герме-

невтики, яка починається з тлумачення біблійних текстів (зокрема, Аврелія Августина (354–430) у праці “Християнська наука, чи підмурок священної герменевтики та мистецтва церковного красномовства”). Гадамер під герменевтикою розуміє не тільки тлумачення текстів і не лише біблійних, а й значно ширші феномени: практику, життя, слово, діалог.

У якому би розумінні ми не залучали герменевтику, яку Фройд також не вивчав (зокрема, теорія Гадамера виникає значно пізніше), головна його праця “Тлумачення сновидінь”, без сумніву, має підстави бути записаною за відомством герменевтики. Але і метод вільних асоціацій ґрунтується на тлумаченні акустичних знаків, на пошуках їхнього смислу, відшукуванні таких з них, які є індикаторами спогадів про травмуючі події.

Комунікативна теорія Юргена Габермаса (1929), звичайно, також не обходиться без слова, діалогу. Постструктуралізм і постмодернізм, аналітична філософія звертаються до Фердинанда де Сосюра і мови, щоб продовжити філософування в нову добу.

Психоаналітичний метод як “проговорювання хвороби”, як вербалізація, ословлювання її є найкращим способом, інструментом проникнення у світ підсвідомого. Отож-бо слово, дискурс – не тільки знаряддя, яке відкриває доступ до підсвідомого. Всім відомий вислів Жака Лакана, що і “підсвідоме структуроване як мова”. Невипадково психоаналіз знаходить широке використання в дослідженні мистецтва слова (див. [7]; [24]; [26–28]).

Таким чином, можна висновувати, що Зигмунд Фройд, свідомо чи несвідомо, поставився до слова, мови, мовлення, дискурсу з усією серйозністю, на яку вони заслуговують. Адже акт мовлення – це найвищий вияв творчості людини. І не тільки письменника – професіонала у цій галузі. Будь-яка людина, вживаючи те чи те слово вперше у своєму житті і людській буттєвості всесвіту створює цей акустичний чи графічний образ у даній обстановці, в дану мить з певною метою, або, інакше кажучи, вкладаючи у цей образ певний смисл. Подібні ситуації могли бути, але дана мить єдина в усій історії Всесвіту.

В оповіданні Михайла Коцюбинського “Для загального добра” є така яскрава сценка, яка може бути прикладом традицій і творчості водночас у вживанні найпростіших форм етикету, які хоча й вироблялися сотнями років, а кожен раз звучали як уперше. У молдавському селі, котре живе з вирощування виногра-

ду, раптом виявили філоксеру – хворобу, що знищує лозу. Єдиний метод лікування, який тоді застосували – вирубування виноградників, щоб філоксера не поширювалася далі. А власникам виноградників втрати не компенсували. Ця подія зробила “справжній шарварок” у селі, – пише Михайло Коцюбинський. Головний герой – Замфір – уперше дізнається, що сталося: “Коли Замфір наблизився до однієї з таких купок, його зупинили, оточили каруцу зо всіх боків і хоч по розпалених обличчях молдован видко було, що якась цікава новина свербить їм на кінці язика, однак давнім звичаєм виповнено поперед церемоніал привітання (курсив наш – Ю. К.).

- Добрий день, Замфіре!
- Спасибі вам.
- Що поробляєш?
- З виноградника їду.

По цій коротенькій прилюдії, виконаній з обох сторін однаковим тоном, знялася ціла буря голосів” [6, с. 212].

Стриманість під час привітання тільки посилює драматизм обставин і водночас свідчить, що навіть у таку лиху годину етикетна норма залишається виконаною у ситуації, якої раніше ніколи не було (див. “Слово як досвід” – [9], “Археологія гуманітарних наук” – [21]). Відтак інколи навіть за звичайним привітанням приховується величезна духовна творчість.

Слово – найвищий вияв творчого потенціалу людини. Звичайно, є ще почуття, дії, вчинки, але усвідомлення приходить тільки з вербалізацією, ословлюванням. Картезіанське “*cogito ergo sum*” (“Я думаю, отже, Я існую”) слід було б уточнити “*dico ergo sum*” – (“Я говорю, отже, Я існую”). Мислення без слова майже не існує. Можна говорити про випадки інтуїтивного прозріння, але вони також потім вимагають вербальної доказовості. Те саме можна сказати про словосполучення *homo sapiens*. Діяльність розуму передбачає слово – *homo discens* – людина, яка говорить. А, беручи до уваги герменевтику Гадамера і Габермаса, слід було б сказати – *homo dialogic* – людина діалогічна. Вона в діалозі: Я – надЯ, або з “іншими” [11, с. 15]. І, до речі, тільки через іншого пізнає себе. Усе це важливо, оскільки саме у Фройда мова, слушно підкреслити, постає як об’єкт, предмет і метод дослідження.

Справедливо пише А.В. Вертель: “Проблема лінгвістичного обґрунтування свідомості має доволі довгу історію в ХХ столітті. У межах структурної лінгвістики постулат про

тотожність мовного оформлення свідомості із самою свідомістю став уже традиційною фразою у другій половині цього століття. Сучасна філософія каже про те, що людина як особистість швидше за все не адекватна своїй свідомості. На даному етапі розробки проблеми немає серйозних доказів для заперечення тези, що найбільш доступним та інформаційно насиченим способом осягнення свідомості іншої людини є інформація, яку носій свідомості, досліджуючи, передає за допомогою мови” [3, с. 86].

Фройд вивчає найвищий і найскладніший продукт людської діяльності – мову. За допомогою мови він відкриває закони, які керують свідомістю, підсвідомістю і мотиваційною сферою людини. При цьому у його психоаналізі можна побачити і семіологію де Сосюра, і герменевтику Гадамера, і власне психоаналіз Фройда. Чому ж ці три різних напрями розвитку ідей ХХ століття поєдналися у філософії Фройда? Тому що в їх основі лежить пошук смислу. Смислу, який стоїть за знаком; смислу, який проявляється внаслідок тлумачення, і смислу, який “виходить” на поверхню шляхом декодування вільних асоціацій людини, виражених у мовленнєвому потоці.

І ця методологічна оптика, вироблена Фройдом, поєднання семіології (семіотики), герменевтики і власне психоаналізу, й сьогодні успішно застосовується в тому чи тому вигляді у багатьох країнах, зокрема Франції, Польщі, а також у різних науках, насамперед психології і педагогіці.

Заслуга Фройда полягає не тільки в тому, що він відкрив нові виміри психічного, а й у тому, що яскраво показав, що головним інструментом гуманітарного пізнання має бути така фундаментальна якість людини, як її мова (у квантовій механіці аналогом може бути принцип додатковості). Тому у філософії Фройда вже вгадуються зародки нових напрямів (скажімо, структуралізм) філософії ХХ-го століття, з якими психоаналіз буде переплітатися і на які буде так чи інакше впливати.

Утім впливати не тільки на філософію, а й на повсякденне життя. Зокрема, швейцарський лінгвіст П. Сіро у праці “Як читають тексти у Франції” пише: якщо раніше французька мова вважалася “мовою розуміння” (ясності), то після вторгнення психоаналізу в культурне життя Франції і його стрімкої “асиміляції” привчали людей до того, що вони мають приділяти велику увагу словам, “грі” зі словами, припускати і знаходити в них новий

прихований смисл” [13, с. 12]. А такий феномен, як “помилка за Фройдом”, наскрізно проходить через кінематограф, телебачення багатьох країн світу.

Зигмунд Фройд стояв у витоків нової філософії ХХ століття. Свідомо чи несвідомо для вивчення людини він обрав її мову так само, як і для більшості значущих філософських напрямів мова стала чи не основним предметом та інструментом пізнання людини. Безсумнівно, що без психоаналізу, який відвоював частину непізнаного простору у містики, філософія сьогодні була б далеко неповною.

* * *

Закінчуючи біографічну лінію життя Фрейда, слід згадати, що радіти після візиту до США йому довелося недовго. Перша світова війна принесла економічний занепад, що позначилося і на кількості пацієнтів. А у 1923 році у Фрейда виявили захворювання ротової порожнини через постійне паління сигар. Протягом наступних років життя він витримав 33 операції, але від сигар не відмовився.

У 1938 році після приєднання Австрії до Німеччини і наступним переслідуванням євреїв, після допиту Фрейда у гестапо, він прийняв рішення переїхати до Англії. Справа виявилася непростою. Тільки втручання президента США Франкліна Рузвельта та онуки Наполеона – принцеси Марі Бонапарт – йому дали змогу залишити Відень.

У 1939 році в Лондоні, хоча Фройд і продовжував писати і виступати, його хвороба загострилася. Він нагадав своєму лікарю Макс Шур про обіцянку, яку той колись йому дав: у разі неминучості допомогти йому – померти. Як фізіолог він добре усвідомлював кінцеві межі живого організму. До того ж болі ставали нестерпними. Макс Шур відмовився виконувати обіцяне і звернувся до Анни Фройд. Вона також вибухнула протестом. Але дивлячись на страждання батька, вона мусила здатися. Макс Шур увів Фройдю надвелику дозу морфії.

Смерть не стала для Фрейда забуттям. Навпаки. Сьогодні психоаналітичний рух продовжується. Від США, Німеччини, Франції, України до В’єтнаму вивчають і використовують психоаналіз, зокрема й класичний психоаналіз Зигмунда Фрейда. У більшості гуманітарних ВНЗ у програму підготовки психологів (наприклад, у Польщі [24], Україні [5]; [7]) уведено психоаналіз.

Що ж такого зробив Зигмунд Фройд? Давні греки говорили “*nosce te ipsum*” – “пізнай себе”. Людство досі не виконало цього побажання. Фройд зробив ще один великий крок

на цьому шляху. Він накреслив важливі координати та відкрив нові горизонти у напрямках, за якими можна рухатися далі. І щоб не казали скептики, доки людина буде заглядати у свою душу і намагатися зрозуміти себе, Зигмунд Фройд буде залишатися живим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дадун Р. Фрейд / Роже Дадун. – М.: Изд. АО “Х.Г.С.”, 1994. – 512 с.
2. Браун Дж. Психология Фрейда и постфрейдисты / Джон Браун. – М.: “Рефл-бук”; К.: “Ваклер”, 1997. – 304 с.
3. Вертель А.В. “Языковое сознание” в психоанализе Ж. Лакана и дебиологизация фрейдизма / А.В. Вертель // Філософія науки: традиції та інновації. – 2014. – №2 (10). – С. 86.
4. Джонс Э. Жизнь и творения Зигмунда Фрейда / Э. Джонс. – М.: “Гуманитарий” АГИ, 1996. – 448 с.
5. Зборовська Н.В. Код української літератури: Проект психосторії новітньої української літератури: [монографія] / Н.В. Зборовська. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
6. Коцюбинський М. Твори: В 7-ми томах / Михайло Коцюбинський. – К.: Наукова думка, 1973–1976. – Том 1-й. – С. 212.
7. Кузнецов Ю. Психоаналіз як метод дослідження літератури (прикладний аспект) / Юрій Кузнецов // Психологія і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 104–113.
8. Лакан Ж. Образования бессознательного. Семинары: книга пять 1957–1958 / Жак Лакан. – М.: Гнозис, изд. Логос, 2002. – 608 с.
9. Мойсієнко А.К. Слово як досвід // Слово в аперційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша: [монографія] / А.К. Мойсієнко. – К.: Вид-во “Сталь”, 2006. – С. 20–27.
10. Психоанализ. Популярная энциклопедия. – М.: Олимп, ООО “Фирма “издательство АСТ”, 1998. – 592 с.
11. Реформатский А.А. Введение в языкознание / А.А. Реформатский. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 536 с.
12. Рудинеско Е. Навіщо нам психоаналіз? / Е. Рудинеско. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 176 с.
13. Серіо П. Французская школа анализа дискурса / Патрик Серіо. – М.: Прогресс, 1999. – С.12.
14. Слабинский В.Ю. Основы психотерапии. Практическое руководство / В.Ю. Слабинский. – СПб.: Наука и техника, 2008. – 462 с.
15. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Фердинанд де Сосюр. – К.: Основи, 1998. – 324 с.
16. Стоун И. Страсти ума или жизнь Фрейда / И. Стоун. – М.: Мысль, 1999. – 752 с.
17. Українська мова. Енциклопедія. – К.: “Укр. енцикл.”, 2000. – 750 с.
18. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия / Зигмунд Фрейд. – М.: Прогресс, 1992. – С. 91–149.
19. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / Зигмунд Фрейд. – М.: Наука, 1989. – 456 с.
20. Фрейд З. Психология бессознательного / Зигмунд Фрейд. – М.: Просвещения, 1989. – 448 с.
21. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Мишель Фуко. – СПб.: А-скад, 1994. – 406 с.
22. Человек-волк и Зигмунд Фрейд. – М.: Port-Royal, 1996. – 352 с.
23. Шерток Л., Сосюр Р. де. Рождения психоаналитика. От Месмера до Фрейда / Л. Шерток, Р. Сосюр. – М.: Прогресс, 1991. – 288 с.
24. Dybel Paweł. Urwane Ścieżki. Przybyczewski – Freud – Lacan. – Kraków: Universitas, 2000. – 328 p.
25. Jones Ernest. The Life and Work of Sigmund Freud. – London: Penguin Books, 1974. – 670 p.
26. Teorie Literatury XX wieku: Podręcznik. – Kraków: Wydawnictwo Znak, 2007. – 595 p.
27. Williams Linda Ruth. Critical Desire. Psychoanalysis and the Literary Subject. – London, New York, Sydney, Auckland: Edvard Arnold, 1995. – 212 p.
28. Writing and psychoanalysis. A reader. Edited by John Lechte. – London, New York, Sydney, Auckland: Arnold, 1996. – 213 p.

REFERENCES

1. Dadun R. Freud / Rojer Daud. – M.: Izd. AO “H.G.S.”, 1994. – 512 s.
2. Braun J. Psihologija Freuda i postfreudisty / John Braun. – M.: “Rjeft-buk”; K.: “Vakljer”, 1997. – 304 s.
3. Vjertjel' A.V. “Jazykovoje soznanije” v psihoanalize Zh. Lakana i djebiologizacija frjejdizma / A.V. Vjertjel' // Filosofija nauki: tradicii ta innovacii. – 2014. – №2 (10). – S. 86.
4. Johns E. Zhizn' i tvorjenija Zigmunda Freuda / E. Johns. – M.: “Gumanitarij” AGI, 1996. – 448 s.
5. Zborovs'ka N.V. Kod ukrains'koi literatury: Proekt psyhohistorii novitn'oi ukrains'koi literatury: [monografija] / N.V. Zborovs'ka. – K.: Akademijs'ka, 2006. – 504 s.
6. Kocjubyns'kyi M. Tvory: V 7-my tomah / Myhailo Kocjubyns'kyi. – K.: Naukova dumka, 1973–1976. – Tom 1-y. – S. 212.
7. Kuznecov Y. Psihoanaliz jak metod doslidzhennja literatury (prykładnij aspekt) / Yurij Kuznecov // Psihologija i suspilstvo. – 2014. – №4. – S. 104–113.
8. Lakan Zh. Obrazovanija bjessoznatelj'nogo. Seminary: kniga pjat' 1957–1958 / Zhak Lakan. – M.: Gnoziz, izd. Logos, 2002. – 608 s.
9. Mojsyynko A.K. Slovo jak dosvid // Slovo v apjercii s'jemni poetynogo textu. Dekoduvannja Shjevchjenkovogo virsha: [monografija] / A.K. Mojsyynko. – K.: Vid-vo “Stal”, 2006. – S. 20–27.
10. Psihoanaliz. Populjarnaja enciklopedija. – M.: Olimp, OOO “Firma “izdatel'stvo AST”, 1998. – 592 s.
11. Rjeformatskij A.A. Vvjedjenje v jazykoznanije / A.A. Rjeformatskij. – M.: Aspekt Prjess, 1998. – 536 s.
12. Rudinjesko I. Navischo nam psyhoanaliz? / I. Rudinjesko. – K.: Nika-Centr, 2008. – 176 s.
13. Sjerio P. Francuzskaja shkola analiza diskursa / Patrik Sjerio. – M.: Progrjess, 1999. – S.12.
14. Slabinskij V.Y. Osnovy psyhoterapiji. Praktichjeskoje rukovodstvo / V.Y. Slabinskij. – SPb.: Nauka i tjehnika, 2008. – 462 s.
15. Sosjur F. de. Kurs zagal'noi lingvistiki / Fjerdinand dje Sosjuro. – K.: Osnovi, 1998. – 324 s.
16. Stown I. Strasti uma ili zhizn' Frjejda / N. Stown. – M.: Mysl', 1999. – 752 s.
17. Ukrains'ka mova. encyklopedija. – K.: “Ukr. jencikl.”, 2000. – 750 s.
18. Freud Z. Po tu storonu principa udovol'stvija / Zigmund Freud. – M.: Progrjess, 1992. – s. 91–149.
19. Freud S. Vvjedjenje v psihoanaliz: Ljekkii / Zigmund Freud. – M.: Nauka, 1989. – 456 s.
20. Freud Z. Psihologija bjessoznatelj'nogo / Zigmund Freud. – M.: Prosvjeschjenija, 1989. – 448 s.
21. Fuko M. Slova i vjeschi. Arheologija gumanitarnyh nauk / Mishel Fuko. – SPb.: A-cad, 1994. – 406 s.
22. Chjelovek-volk i Zigmund Freud. – M.: Port-Royal, 1996. – 352 s.
23. Shertok L., Sosjur R. de. Rozhdjenja psihoanalitika. Ot Mjesmjera do Frjejda / L. Shertok, R. Sosjur. – M.: Progress, 1991. – 288 s.
24. Dybel Pawel. Urwane Sciezki. Przybyczewski – Freud – Lacan. – Kraków: Universitas, 2000. – 328 p.
25. Jones Ernest. The Life and Work of Sigmund Freud. – London: Penguin Books, 1974. – 670 p.
26. Teorie Literatury XX wieku: Podręcznik. – Kraków: Wydawnictwo Znak, 2007. – 595 p.
27. Williams Linda Ruth. Critical Desire. Psychoanalysis and the Literary Subject – London, New York, Sydney, Auckland: Edvard Arnold, 1995. – 212 p.
28. Writing and psychoanalysis. A reader. Edited by John Lechte. – London, New York, Sydney, Auckland: Arnold, 1996. – 213 p.

АНОТАЦІЯ

Кузнецов Юрій Борисович.

Зигмунд Фрейд: народження нової філософії.

Вперше ставиться проблема значення мовлення *in vivo*, дискурсу для розуміння філософії психоаналізу, яка, поряд з іншими гносеологічними системами, відкриває новий етап пізнання – філософію XX–XXI-го століття. Підкреслюється, що Зигмунд Фрейд швидше інтуїтивно, ніж свідомо, зробив живе мовлення (ще до Фердинанда де Сосюра) об'єктом, предметом та інструментом своєї обсервації. Це споріднює психоаналіз з більшістю філософських шкіл і напрямів нового часу. Показано, що навіть класичний психоаналіз Зигмунда Фрейда виявляється поєднанням з

герменевтикою, семіотикою і певною мірою із лінгвістикою, оскільки ґрунтується на концептуальних для цих дисциплін пошуках, виявленні і руху смислів. Окрім того, висновується, що Зигмунд Фрейд, разом з багатьма іншими мислителями, стояв біля джерел сучасної філософії, пов'язаної з новим “перевідкриттям” мови як важливого структурного елемента філософських систем новітнього періоду.

Ключові слова: Зигмунд Фрейд, філософія психоаналізу, психоаналіз, Фердинанд де Сосюр, мова і мовлення, семіологія (семіотика), герменевтика, лінгвістика, гіпноз, катартичний метод, метод вільних асоціацій, свідомість, підсвідомість, несвідоме.

АННОТАЦІЯ

Кузнецов Юрій Борисович.

Зигмунд Фрейд: рождение новой философии.

Впервые ставится проблема значения речи *in vivo*, дискурса для понимания философии психоанализа, которая, наряду с другими гносеологическими системами, открывает новый этап познания – философию XX–XXI-го века. Подчеркивается, что Зигмунд Фрейд скорее интуитивно, чем сознательно, сделал живую речь (еще до Фердинанда де Соссюра) объектом, предметом и инструментом своей обсервации. Это роднит психоанализ с большинством философских школ и направлений нового времени. Показано, что даже классический психоанализ Зигмунда Фрейда оказывается соединенным с герменевтикой, семиотикой и в определенной степени с лингвистикой, поскольку основывается на концептуальных для этих дисциплин поисках, выявлении и движении смыслов. Кроме того, доказывается, что Зигмунд Фрейд вместе с многими другими мыслителями, стоял у истоков современной философии, связанной с новым “перевідкриттям” языка как важного структурного элемента философских систем нового периода.

Ключевые слова: Зигмунд Фрейд, философия психоанализа, психоанализ, Соссюр, язык и речь, семиология (семіотика), герменевтика, лингвистика, гипноз, катартичний метод, метод свободных ассоциаций, сознание, подсознание, бессознательное.

ANNOTATION

Kuznetsov Yuriy.

Sigmund Freud: the birth of a new philosophy.

For the first time is set a problem of the importance of the broadcast *in vivo*, the discourse for understanding the philosophy of psychoanalysis which, along with other epistemological systems opens a new phase of cognition - the philosophy of XX–XXI century. Is underlined that Sigmund Freud rather intuitively than consciously made a live broadcast (even before Ferdinand de Saussure) an object, subject and instrument of his observation. It brings together psychoanalysis with most philosophical schools and trends of the XX–XXI century. It is shown that even classical psychoanalysis of Sigmund Freud turns out combined with hermeneutics, semiotics and to some extent linguistics, as based on the conceptual for these disciplines searches, detection and motion meanings. It is concluded that Sigmund Freud, together with many others was standing near the sources of philosophy of the XX–XXI century, related to the new “rediscovery” of language as an important structural element of philosophical systems of the newest period.

Key words: Sigmund Freud, philosophy of psychoanalysis, psychoanalysis, Ferdinand de Saussure, language and broadcasting, semiology (semiotics), hermeneutics, linguistics, hypnosis, kathartikos method, free association method, consciousness, the subconscious.

Надійшла до редакції 4.11.2016.